

סלקו את ה'הנחיות למחברים'

יזהר סמילנסקי

בסוף חוברת 70 של 'קתדרה' אתם מביאים נספח: 'הנחיות למחברים'. ולכאורה רק מורה-דרך קפדני על ניסוחו של כתב-יד ועל התאמתו לאיחסון נוח במחשבים ושאר נימוקים מועילים ומאחידים, לרבות הרצון להיות דומים למתוקנים שבהם, נקיים ומדעיים ומעונבים בתכלית נימוסיה של 'הקהילה המדעית'.

ולכאורה גם לא ברור על מה יוצא הקצף ומדוע נראה שהנה הודעתם על ראשית התדרדרותו של כתב-עת חשוב זה, ועל הפיכתו לשממה אינטלקטואלית, כפי שקרה בכל פעם שהטקס הפורמאלי המדוקדק עשה את סף ההתקבלות ונעשה חובה על מי שרצה להיחשב מדעי, אקדמאי, או ראוי לפצות פה.

לא קשה למנות את הסיבות לפרסום ההנחיות שמאמץ לא מבוטל הושקע מן הסתם בכתיבתן, ועליהן בודאי תפארת מחבריהן ותשואות שולחיהם במערכת, בלי לשים לב, שהנה דוקא אלה מגמדים את ערך כתב-העת, ומחוברת של יצירה מדעית הם עושים כמה לכינוני, לראש הקטן ולכל מיני לבלרים מסכמים ולמגהצי מדי שרד.

בכל פעם שמגיעים לשלב התקנון המחייב — מגיעים לשלב ההחנקה, הניווץ, הסירוס, והפחד מן המשוגע, שבלעדיו אין לעולם שום קידמה. כי הראו נא מאמר אחד כתוב לפי ההנחיות שלכם לדקדוקן — וכדאי לקרוא אותו. ולעומתו כמה כתבים חלוציים היו שדשו בעקבם את נימוסי הקהילה המרובעת, והם פאר המדע, הגילוי, ההמצאה, החריפות וההפתעה. מה שעושה את ההבדל בין בית-עלמין לרוח האדם ובין שדה חיים מצמח — הוא בדיוק נספח ההנחיות למחברים שלכם: מאמר שיש בו טעם יכול להיות ניכתב בכל דרך שהיא, ואפילו בשגיאות תחביר וכתוב, לא על אלה הוא נידון, וחלק מחידושו של מאמר חשוב הוא דוקא ייחוד הופעתו, סגנונו, תחבירו, פיסוקו ובעיטתו במוסכמות, בלי עניבה ובלי תוויות כבוד, ואפילו אם בעפרון על פיסות נייר, וגם כבוד הביבליוגרפיה שבכל עשור מחייבים לרשום אותה אחרת, ושמרובעות המחשב הגולם מובילה כעת את יתרון חכמת האדם להיכנע להוראותיו, חכמת האדם מעולם לא רכשה את ערכה בגלל סדר המלים ומערך הפסיקים, וזו השתלטות הטרטור של קטנות המוח על תנופת החשיבה.

מכל הכללים שמותר להציע לחוקר רק שניים שלושה מתקבלים על הדעת כתנאי: השכל הישר, בהירות הכתיבה, דיוק הדיווח והאחריות לאמת. כל השאר — פתוח, פרוץ, לא אחיד, שונה, רב גוני, סס אופיי, בין מחולק לפסקאות משנה ובין לא מחולק, רץ למישרין או נילבט בעקיפין — כל אלה הם ממיטב כבשונו של האדם שכתב ומאופיו השונה, לפני שנפל לידי המסרסים שרצים אחריו עם המחשב שלהם ומאחידים הכל לבינוני ולחסר-ערך דומה.

שגוען האחידות, כפיתיות ההופעה, העדפת המקוטלג, כיבוד הכרטיסנות, קטנוניות שומר-הסף, אינם רק בלתי אנושיים, אלא הם ממיתי הרוח החפשית. ובמקום מיפגש של מחקרי גילוי, של עזות הוויכוח עם המוסכמות והנדושות, ושל פראות ההבקעה אל הבלתי ידוע או האסור בידיעה — בהכרח יהפכו את כתב-העת לסאלון סטרילי של הדעה הנמוכה הממוצעת, הנדושה, של ההסכמה הבינונית, ושל המראה המחוייט בסדר ההופעה הטוב עם האיכסון הנוח במעי המחשב — עשו כך ומייד אתם מנדים את החורג ואת הפורע ואת הקורע מבט חדש, וטקס החובה יתפוש את מקומו של החלוץ בערבה.

אולי יש בכם הסבורים שאפשר לעשות את השניים כאחד, את המדע הגדול עם הלבירות הקטנה, ואת פריצת הדרך עם כללי הפסיק, ואת ההבקעה אל הלא ידוע עם נימוסי הרישום החל על כולם, אלמלא שהנסיון חזר והוכיח שהתמסדות כללי ההנחיה למחברים היה גזר דין לחופש רוח האדם ההרפתקנית. וזו החלטה שלכם, מה להעדיף, אם את כתב העת של הראש הקטן והמסורק למשעי או את כתב העת התוסס, הפרוע, העושה לעצמו את כללי הכתיבה והמבטלם בלי נקיפת לב — אם התוכן המעורר את המחשבה עיקר בעיניכם, או הלבוש המכוון לצרכי המחשב, אי אפשר לאחד את השניים, את חופש האמירה המדעית העושה את צורתה האופיינית לה, ואת תרגילי הסדר של הבלרים שעושה את קלות התיוק בתיקי השממון שלהם.

עוד לא מאוחר לבטל את ההכנעה לנימוסי 'הקהילה המדעית', שככל קהילה היא מעדיפה את הצייתנים, ולהכריז על חירות הכתיבה העושה בחוקים כדי שאלה ישרתוה. קרעו את הניספח הזה וקרעו יפוצו ויודיעו בכל מקום שאם יש לך דברי טעם לומר — אמור בכל דרך יפה לך. חופש התחביר, חופש הניסוח, חופש התייעוד, הם הסכמה לחופש לחקור הכל-בכל מכל מה שעולה על רוחו של אדם לחקור. וחופש הוא התנאי ההכרחי, חופש לתוכן וחופש לצורה, חופש הדוחה את כל צרכי הבלרים והמחשבים והמתייקים — ואילו המתח שבין החופש ובין האמת, והאחריות לדיוק הדברים עם הבקשה לבהירות אמירתם — רק אלה כלבד מותרים ויכולים להיות מוצגים כתנאי לכתב-עת מדעי של ערך. וכל השאר — פתוח.

ואל יכתיבו הספרנים את לשון המחקר ולא עושי המצבות את דרכי החיים.

החנקת חופש היצירה, האומנם?

יהושע קניאל

ניכר שדברי ס' יזהר יצאו מכבשון כוחו היצירתי ואולי אף מנהמת לבו! וכל המנסה להשיג או להשיב אחר דבריו משים עצמו כתומך ומצדד בלבירות, כפורמליזם ובקטנוניות, כממית הרוח החופשית וכיוצא באלה. ולא היא, שכן כתב-העת 'קתדרה' הוא בראש וראשונה כתב-עת מחקרי, אשר מטרתו להציג לפני ציבור הקוראים הרחב את חידושי המחקר וסיכומיו בתחום תולדות ארץ-ישראל ויישובה. במסגרת זו אנו שואפים, ואני מקווה שגם מצליחים, לכלול ולהקיף נושאים רבגוניים ככל האפשר.

יחד עם זאת אנו מבקשים לשמור על רמתם המדעית של המאמרים בו. כל מאמר המגיע אלינו אינו רק עומד לביקורת של חברי המערכת, אלא גם נשלח לשם קבלת חוות דעת אל לקטורים המומחים כל אחד בתחום מחקרו. ייחודו של כתב-עת אינטרדיסציפלינרי זה הוא בכך ששערי אינם פתוחים אך ורק לחברי 'הקהילה המדעית'. אבן הבוחן לקבלת מאמר לפרסום הוא אך ורק רמתו ותורמתו לנושא הנחקר. כך התפרסמו ב'קתדרה' מאמרים רבים של כותבים אשר עיקר עיסוקם איננו המחקר המקצועי.

אילו סברנו ש'ההנחיות למחברים' עלולות לגמד את כתב-העת, היינו בוודאי כובשים אותן. אולם מטרתן לשרת את היצירה המחקרית אשר שונה היא מהיצירה הספרותית. יכול הסופר בכוח דמיונו הפורה לספר מעשה כובש לבבות על פיל בדמות של לטאה, ואילו על החוקר להוכיח שאכן קיים יצור כזה. יכול הסופר להוציא מתחת ידו יצירת מופת בדיונית, ואילו החוקר חייב, ביצירת המופת שלו, להיות כבול אל סלעי המציאות. יכול הסופר ביצירתיות מופלאה לתאר מסע של אין אונים של אב המוביל את בנו עקוץ הדבורים והנוטה למות אל הרופא ביום שרבי לוחט, ובכך להעביר לקורא את החוויתיות הבלתי אמצעית של התקופה, הטבע ובני אנוש.² ואילו החוקר הבא לכתוב על אורחות בני האדם, על התנאים הסביבתיים ועל מאפייניה, משבריה ותהפוכותיה של התקופה, יהיה חייב לבסס את כתיבתו על הוכחות, מקורות, תעודות וכגון אלה, אשר כרוכים לעתים בכללים מקובלים, ואין בכך לגרוע כהוא זה מהיצירתיות, מהנועזות ומהחשיבה הפורצת של היצירה המחקרית. הרפתקנות בכתיבה מחקרית יכולה להתקיים אך ורק אם היא מוכחת. מוחות בעלי דמיון פורה ברוכים יהיו, אך התיזות חייבות להיות בדוקות.

אין אנו מונעים את הרוח החופשית ואת חופש האמירה המדעית. אדרבה, אנו מעודדים אותם ומייחלים להם. אך חירות זו אינה נגרעת כמאומה אם משנתו של החוקר סדורה. אין אנו מגבילים את לשונם של כותבי המאמרים. יכולה היא להיות מחדשת, מקורית וייחודית בסגנונה, אך רצוי כמובן שלא יהיו בה שגיאות תחביר וכתוב. אין אנו נרתעים מלהט הוויכוח ופראות הבקעת

1 וראה גם: ס' יזהר, 'תשחרר ההומניסטיקה', ידיעות אחרונות, 12 בנובמבר 1993.

2 ס' יזהר, מקדמות, תל-אביב 1992, עמ' 27-55.

המוסכמות ומעל 71 חוברות 'קתדרה' הופיעו לא אחת תיזות חדשנות ועימותים נוקבים, והמערכת נאלצה לעתים להקהות את העוקצנות שבין הניצים. הופיעו אף מאמרים מערערי מיתוסים שבנועזותם היתרה עוררו סערות, ואחד מהם אף זכה להיכנס להיכל הספרות העברית.³

ובאשר לעצם טיבן ומטרטן של ההנחיות. אין זה שלפתע הקיצונו והחלטנו להנחית הנחיות. בעיקרן הן חזרה ועדכון לנוסחאות קודמות שהוצאנו בשנים תשמ"ה ותשמ"ז, ואין כאן תחילתו של 'שלב ההחנקה'. שמחנו שס' יזהר זיכנו במחמאה ש'קתדרה' הוא כתבי-עת חשוב. הערכה זו נבעה ודאי מהתרשמות מצטברת של שנות הופעת 'קתדרה', וזאת למרות קיומן של הנחיות דומות בשנים עברו. כך שמצד זה אין לחשוש לשינוי במדיניות הפרסום שלנו.

ההנחיות מבוססות על פרסומי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים ועל הנסיון המצטבר שלנו ושל כתבי-עת אחרים. כוונתן אך לסייע בקריאה מובנת, בהירה ושוטפת יותר של המאמר. עיקרן מוסב לסדרי הכתיבה של הערות השוליים בתחתית העמוד, אשר אין חובה לקוראן. אולם למעייין בהן ובמאמר עצמו, הדברים חייבים להיות מחוורים וברורים. שווה בנפשך, הרי אם כל מחבר יפנה את הקורא אל המקורות לפי שיטה הנובעת מהחלטה ספונטנית שלו, כיצד מובטח הדבר שהקורא ירד לסוף כוונתו? והלא הכותב מעוניין בהבנתו של הקורא ולא בבלבולו. יכול אני להביא דוגמאות רבות לחוסר הבנה כזה. נכון שהמעייין ב"ד דפי ההנחיות עלול ממכת ראשון לבוא לידי חשש מהתמודדות עם הכללים, ההוראות והתקנות של כתיבת פסוקים, נקודתיים, דרכי ציטוט, קיצורים ומראי-מקומות למיניהם. אולם חזקה על המערכת שמסייעת היא בעניינים אלו.

כללו של דבר מחקר מתועד, מבוסס ומוכח שהערות הפטיט בתחתית העמוד ערוכות בו בהתאם לכללים המקובלים; מחקר זהיר, שקול ומדוד הבנוי הגיונית, נדבך על גבי נדבך שאין בו בלבול של מראי-מקומות, מובאות והפניות למיניהן, לא בהכרח ישרה בו השממון, אין הוא חייב להיות חנוט. יכול הוא להיות כתוב בוירטואוזיות לשונית, בעוצמה של מקוריות אינטלקטואלית, בתזזית של יצירה חדשנית ובלהט של אמת מדעית, הכול לפי כישוריו וכשרונו של הכותב. המערכת לא תמנע זאת ממנו.